

Химическ промышленностин делгрлтиг, нег үлү синтетическ материалс болн эн материалсас оln-ämtнä некврин, оln-ämtнä эдл-ахун керглгч izdelий гаргългьит түргдүлхин тускар

258 джилин майин 6-д, КПСС-н ЦК-н Пленум деер үр Н. С. Хрущевин кесн доклад

Уурмуд!

Химическ промышленностин делгрлтиг түргдүлхин аргь хяалгьна, нег үлү синтетическ материалмуд кедж гаргългьна, терүнäs издельс кедж оln-ämtнä керглгьит ханьгьадж, оln-ämtнä эдл-ахуг теткхин туск ториг КПСС-н ЦК-н Президиум ЦК-н Пленумин зөвчлдж хялгьнд тавхар шиндв. Им шиндвр авхларн, ЦК-н Президиум, эн төр госуларствени агьлик чинртä болджах учрар тингв. Кунд индустрин нег эрки чинртä халх болгч—химическ промышленностин делгрлтиг түргдүлхин—орн-нутгин экономикниг цааранднь брджүлгьнä сä хяалгьн, техникеск прогрессин төлä ноолдан, оln-ämtнä эдлгч эд-тавр гаргългьит элвгджүлгьтвр куцäх төрмуд заадж некдьянä.

Коммунистическ тосхлтин зура куцäдж, СССР-н экономическ ах төр куцäдж—ämn болгьна тоод продукц келж гаргьтвр капиталистическ äмтин их делгрлттä орн-нутгунд ахр болзгт куцдж, давж гархд, металлурга, түүлäн болн энергетическ промышленностьä, машинд тосхлгьна болн тосхлтин индустрла зерглдж, химий эрки нилчтä болджана. Химийн халх шин секлте илдкдсн учрар, газрин брин байн көрнөгиг орн-нутгин оln-ämtнä эдл-ахуд куцд олдзгч, синтетическ материалмудас сән чинртä эд-тавр кедж гаргьл-

Советск стройин тууджлгч динлвр

Уурмуд! Обществиг коммунистическ кевär хуврэгч эврәннь цуг ууддвртән манарть, марксистс-ленинск зомар гардвр кенä. Эн туургсн революцион ном—общественн делгрлтин закани дигдараг болн уралан йовулгч ах кучиг гүн кевär илдкдж, бмн харгьх тоотиг болн иргчүрн уралан йовлгьна хаалгьит илдкдж медх аргь учрана.

Научн коммунизмин ул делдäчир, көдлмшч классин вожäвр болн багшвр Маркс Энгельс хойр, общественн делгрлтиг, классмудин хооридк байдлиг болн ноолдаг дасдж авчгагьад, тууджлгч делгрлтин хаалгьит, общественн нег янз талдан, улм прогрессивн янзар сольгдхнэ закани кирчäтä болджахиг заадж медүлсн. Эврä цагтан капиталистическ строй, цагнэ давсн феодаальн стройиг соляд, тусынä

гьит урлань үзгдäд уга кевär элвгär кедж гаргьх аргь учраджана, тингсн цагт, селäнä эдл-ахуг икär обдлүлгьнäлэ зерглүдж, хувч-хунрар, герт, эдл-ахуд эдлгч олг-эдär äмтнä олж йовх керглгьит обрхн джилмудин дунд куцдндь ханьгьалгь теткх аргь бгх.

Обрхн джилмудин эргид, иксуственн болн синтетическ волокно, пластическ масс болн нань чигн синтетическ материалмуд келгьнä күчтä гидг промышленность гаргьхар КПСС-н Центральн Комитет болн СССР-н Министрмудин Совет диглдж гаргьджах керг-төр—оln-ämtнä эдл-ахун делгрлтиг, күч-көдсчирин джиргьлгч обдлүлгьнä шин ик ишкдл уралан кехин төлä кегддäжмн. Химическ промышленностин шин халхсин делгрлтиг түргдүлгьит—синтетическ материалмудас кесн сән чинртä издельсär металлг болн нань чигн материалмудиг икär сольдж болм аргь бгх. Производствиг брджүлхд эн ик көрнө бурлгьгäд, тосхлтин, нег үлү äмтн бäах бäвр тосхлтин йовудиг хурддулх, чинринь ясерулх, унынн килврдүлх аргь учрахмн.

ЦК-н Пленумд зөвчлдж хялгьнд орулдж бгчäх керг-ториг—промышленностиг болн селäнä эдл-ахуг цааранднь делгрлгьтвр, орн-нутгин бäах-хтä джиргьлгч зогсалго обдлүлгьтвр, XX-ч хургин шиндврмудин гол деер паргин кедж куцäдäж ик көдлмшин нег äнэгнэ гидж тоолх кергтä.

прогрессивн нилчän халдагьад, общественн производительн күчнä делгрлтиг түргдүлсиг тедн үзүлдж медүлсн. Теру-нларн хамднь, капиталистическ стройин бийднэ бäах үндсн сбрлцлгьит тедн үзсн бäасмн; капиталистическ общественн ах гисн социальн сбрлцлгьнэ—капиталиствр пролетариатвр хойр—хоорндан харш классмудин сбрлцлгьн мөн гидж тедн заасмн, талданар келхд, производствин средствиг цугтнь эзлджäх класс болн юн чигн уга, зүгл эврәннь көдлмшч чидлän хулдлж чадл класс хойрин хоорндк сбрлцлгьн болджана.

Капиталиствр көдлмшин джальвиг, аргьтä болхла, улм багьрулад, күч-көдсчириг джиргьнэ күчлгьнä аргьвар ору икär орулдж авхар зүткнä. Көдлмшч класс болхла, эврәннь джиргьлгьннэ бäадлän ясерулад, эврәннь кесн көдлм-

штän унынн икär авад, классовый ноолда кегьäл, дажрлгьна догшин дорäцүлгьнäs, капиталистическ нямäдлгьнэ мухлалгьнäs мөлтрх дуртана.

Научн гүн шиндлгь кегьäл, Маркс Энгельс хойр, капитализм эрк биш куурхиг, терүнä долгьт ирдж йовх социализм лавт динлхиг медүлгäд, капитализмг оршачгч, класс уга, лажруллгьн, мухлалгьн уга обществ—коммунистическ обществ тосхгч пролетариатин нарт делкäd тууджлгч нилчиг ийлгьлж, цäагьдäж медүлсн.

Тууджлгч шин бäадлд марксистск номиг цааранднь бäрдж, билгчч кевär делгрүлдж В. И. Ленин, капитализм эврәннь сүл, империалистическ девснэгдän, энүнä сбрлцлгьсн сүл мөткädän күрч хурдх цаг ирхин онсигч болн закани ах кемдäг, капитализмäs коммунизмвр орх цагин эргч ирхиг илдкдж гаргьсми. Эн иигдч орлгьн эволюцион хаалгьар биш, көдлмшч капитал хойрин хоорнд догшин ноолдан болсна ашд, капиталистврн классин бмнäs пролетариатвр революционн чоолда кеснä ашд болхмн гидж марксизм-ленинизм сурдгьна. Көдлмшч класс эврәннь дäйч политическ организац—революцион марксистск партьтä болх зөвтän минь энүнäs иштä керглгьдänä, эн парть пролетариатврн толгьгьалад, энүнä ниилчиг болн хамцлгит теткäd, интернациональн залгьлгьнэ делгрүлгäд, цуг орн-нутгудин пролетариатврн нарт делкän ханьчлгит батлх дуудвртä мөн.

Көдлмшч классин бурдäмдж сән болх дутман, энүнä толгьгäд йовгч—эврәннь класстан сүл күртлän унн итклтä, марксизм-ленинизмд унн итклтä, классовый ноолдана джангьтвр бäадлд политическ чик хаалгь, стратег болн тактик олдж авад, түүгän куцäдж чадг дäач революционн партьн негтägьгär үзүлдвр кех дутман, социализмин динлвр хурдлар ирх зөвтäг тууджлгч дамшл дасхна.

Марксизм-ленинизмин научн ашлвр чик болджахиг бдгä цагин общественн делгрлтин йовуд кевтän, революционн ноолдана дамшл, мана орн-нутгт болн нань чигн зäрм орн-нутгудт болсн социализмин динлвр батлдж медүлсн. Арäсäd капитализм, Западн орн-нутгудас хөбн үзүлдж, токтсми, тер учрар, мана орн-нут-

гин көдлмшч класс тууджин девснө деер гарч ирхд. Европин үлү делгрлттä капиталистическ орн-нутгудар көдлмшчирин джисän үзүлд тохрчкн, көдлмшч классин оlnа политическ партьс гарчкн цаг билä, тер партьсас äмтин нилчтänь Германа социал-демократическ парть бäасмн.

Империализмин сбрлцлгьсн хурцдäд, революционн ноолдана центрь Арäсägьүр буррлүлгдснäs иштä, Арäсан шин үзүлсн пролетариат, нарт делкän көдлмшчирин джисänä түрүн нүүрт уралан гарв. Ленинä уудäдж гаргьсн марксистск парть Арäсан көдлмшч классин толгьгалад, динлвр күцгч социалистическ революцүр терүг көглв. Эврәннь түрүн бдрäсн авч мана парть шин янзтä парть болдж, реформистск социал демократическ партьсас үндсärн солю парть болдж гарч ирв, революционн марксистсин тугиг эн болн брджд, оппортунизмин болн ревизионизмин бмнäs эвцän уга ноолдана кев. Көдлмшч классиг бурдäдж хамцулад, мана парть терүг марксизмин ухан-сөдкдл дасхдж сургагьад, догшин сбрлцлгьн угагьар капиталистврн класс эврәннь бäаран булагдшгог, зүгл революционн ноолдана кегьäд динлвр бäрдж болжиг медг дасхв. Зүгл тингдч социалистическ строй үзүлдäж болхмн, энүнä улнь көдлмшч классин гардгч нилчтä—көдлмшч класс крестьянств хойрин ниицän болх зөвтä.

Коммунистическ партин гардвар кегдсн Алдр Октябрьск социалистическ революц мана орн-нутгиг социальн болн экономическ прогрессин хаалгьт, социализм тосхлгьна герлтä хаалгьт орулв. Октябрьск революц мана орн-нутгиг национальн куурлтäs харсаж авч. Мана төрскнä, энүнä оln-ämtнэ хувин тускар 1917 джил, Алдр Октябрин бмнхн Ленин келсн йоста гидл илт ним үгмүд цугьгарад сангднä:

„Арäсä эврәннь политическ стройн цөбкн сарин эргид нүүрлгч орн-нутгудиг куцäд авчкисиг—революц кев. Болв эннэ багь. Дän—хялрлгч уга: эс гидж хуурх, эс гидж бас экономическ халхарн чигн нүүрт йовх орн-нутгудиг куцäд давдж гарх—ториг дän аврлт уга догшин кевär тäвдäжänä.

Хуурх, эс гидж цуг шүүргьгärн уралан түргд. Ториг туудж нигдэн тäвдäжänä“ (Соч., 25 том, 338 халх).

Эн тууджлгч ториг куцäхин төлä ноолданд советск оln-

äмтн ик гилг түрмшгиг тесдж даядж лавх зөвтä болв. Революцион урдк Арäсан экономик ик гидгär ард хоцрсн, промышлени производствин кемдäжнэ дор бäасн ил медгднä. 1913 джил Арäсäd äмн болгьна тоод США-с ним багьвар гаргьгäджасми: хар металл—11-12 холван, нүүрс—25 холван, нефгь—6 холван, электро-энерг—19 холван, Химическ промышленностин болн машин тосхлгьна халхар Арäсä нег үлү хоцрдж йовсмн.

Промышленностин эрки чинртä халхснэ газадин ордудин капиталин үлмäд бäасн учрар, революцион бмн Арäсан экономическ бäадлнэ улм түрү билä. Улгурьн, тингäд, бмн үзгин металлургическ болн нүүрснä промышленность цугтан гилтä газадин ордудин промышлени фирмсин болн банксин гарт бäасмн. Нефтин ик зунь, Арäсäd гаргьдж авгдлг алтнэ зөвär ик äнэгнэ бас газадин ордудин капиталин эзнө-тлгьнд бäасмн. Газрин брин зөбөрн дала, көдлмшин көрнөгьнэ ик болсн бийн, хаана Арäсä эдлгч нүүрснänн 20 шаху процентинь, хар хоргьлдан 80 процентинь, улан мөнгьнä 30 процентинь, минеральн удобренä 80 процентинь, машинä 60 процентинь, тärä цоклг болн тäрдг машиндин 30 гар процентинь газадин ордулас зөбдж авд бäасмн, нам плуг, хадж, нань чигн селäнä эдл-ахун амр кегдд зер-зевиг газгьгас зөбдж авд бäасмн.

Революцион урдк Арäсан селäнä эдл-ахунь легд ард хоцрсн, көдлмш кедг зер-зевнэ йир му, газр хагьлдж эдлгьтвр хуучрсн эв-аргьгар, гурвин эргчтägьгär, газрин эмншүрүлдж эдлгч бäасмн. Крестьянмуд—угатьвр болн дундин теджätä улс цуг бийнэ селäнä эдл-ахун газрин 37 процентинь эдлджäсн, цөбкн помещикүд, монастырмүд болн баячуд орн-нутгин селäнä эдл-ахун агьүгьин гурвна кесн хойр хувинь гилтä эзнөктäжäсн. Крестьянствин ик зунь дангьнин ургцд угагьгар, харгьнхин äамшгт бäадг бäасмн.

Тингäд чигн ард хоцрсн мана орн-нутгин экономикниг, нарт делкän негдгч дän, нег үлү гражданск дän болн газадин ордудин дänäн интервенци улм ик холд хооран цухрулгч хайв. Нам 1920 джилд орн-нутгт хялгьлж гаргьгдсн цө, 1862 джилд гаргьгдснäs хойр холван багь болхдн кувр, нүүрсн болхла, 1898 джилäкäs äрвдж уга элädär (Цаарандкн 2-ч халхд).

ҮР Н. С. ХРУЩЕВИН ДОКЛАДИН ЦААРАНДКНЬ

(Цаарандкнь. Эхлэнь 1-ч халх).
гаргьдв, нефть—1890 джил-
лэклэ адлар, хлопчатобумаж
эд болжа—крепостной Ар-
сэд 1857 джил гаргьсна адч
чигт тоотгар гаргьдв.

Капиталистрин болн помещи-
күдин мухлалгыг авч
хаяд, йоснг эврй гарган авсн
мана орн-нутгин көдлмшчир
болн крестьянмуд, нарт делк-
кэд түрүн болгч социалисти-
ческ государств тосхклари,
хаана Арсэсн экономикин кирд-
чын урдк зун джилн хойр-
дгч брәлин кемджәд бәснәс
авн өклдж кех зөвтә болдж
гарв. Тегад тер күчр түрү
кемджәһәс, гражданск даяна,
интервенцин, экономическ бло-
кадин, эврлтин болн бөлдж
түрлгәнә бәдлд, Советсин
шин токтсн республикин олі-
әтнә эдл-ахуг хәрү бөсхдж,
делгрүлгән өклв.

Квалифицированн кадр ик
хәтәр болсн учрар, шин джир-
гь тосхлгәнә тәриг хагьл-
гьнд нег үлү күнд болв.
Сургьлтан, культурин болн
медрлин туст болжа хаана Ар-
сәсн көдлмшчир болн крестья-
янмуд, мел үвндн келхд, то-
нулгджд одсн улс билә. Эн
тустан мана орн-нутг револю-
цин өмн Европд әмтин ард үл-
снә негь билә, энүнә олі-әмт-
нә икннә бичг медлдо билә.
Арсәсн дангын бөдән квали-
фикацта интеллигенцтә бәсн
бийнә, теднә тоод медрлин
эркн чинртә халхсар нарт
делкәд тоомсрта номтир бәсн
болв чигн, тер интеллиге-
нцин то негд цөкн, нег үлү
селәнә эдл-ахун халхд спе-
циалистр хәтәр болжахань
бийән мелүләд бәджд билә.

Октябрьск революц динлсн
нә хөбтк джилмүдт мана орн-
нутг бәдл бәдлин уршгин
учриг Советск государствин
ул делдәд В. И. Ленин цуц-
лтан угагьр олі-әмтид цәл-
гьджд бәдг билә. Советсин
республик капиталистическ
орн-нутгудин халхас ямаран
чигн экономическ дөнә авч-
асн уга, авч чигн чадшго бәс-
сн. Хәрнә нам, империали-
стическ арвн дөрвн орн-нутг
селмин күчәр советск стройн
хамхлжд уга кехәр селәд,
дәәнә интервенц бурдәв. Октя-
брин дилврнг харсәк көдлмшч
классиг, цуг олі-әмтиг дуу-
джд, Ленин, эдл-ахугьан хәр-
рү бөсхд, күчтә гидг про-
мышленность уудәд, түрүн
болджд тегад, орн-нутгин э-
кономикин ули ул болгч, энүнә
харслтин чадмгин көрнә
болгч—күнд индустр бурдәджд
гаргьч төр төвб.

Күнд промышленностиг
харсджд авлго, энүг хәрү бөс-
хджд авлгьн угагьр бидн яма-
ран чигн промышленность
тосхджд чадшговдн, терүг орн-
нутг бидн нам, туслн орн-
нутг болджд бәдгдмдн хуур-
хми...

Арсәсг харсджд авхин төлә,
крестьянск эдл-ахуд сән ур-
гьц авхлә—терн чигн багь,
крестьянствд кергтә блг-эд
бдгд гингн промышленностиг
бәдлин сәәрулжлә—терн чиг
нас багь—манд бас күнд
индустр кергтә. Терүг сән
бәдлд күргджд ясрулхин
төләд, олі джилә көдлмшч
кергтә.

Күнд индустрт государств
вени мөнәгнә дөнә кергтә.

Кемрджән бидн терүг оладж
эс чадхларн, би нам социали-
стическ государств гидж кел-
дәхәшнә—бидн нам цивили-
зовани государств болджд
бәджд чадлго, хуурхван—
гидж Ленин келснн (Соч., 33
том, 388 халх).

Байн орн-нутгудас дөнә ав-
хар бидн ижд чадшго бәд-
сиг зааджд Ленин, бәсн ар-
гьарн әрвх керган тускар. Цуг
халхар, нам шокниа туст чигн
әрвх зөвтән тускар келлә.
Кемрджән Ленин—нам шокниа
туст чигн әрвх кергтә гидж
келсн болхла—эн үгүмдиг
келхд түрүн ямаран күчр кү-
нд бәсннә медлжд болхми,
юнәгәд гихлә, сургьуль-мед-
лар угагьр, цуг олі-әмтнә
культур бөдлүлгьн угагьр
социализмин болн коммуни-
зин дилврн күджд болшгог
Ленин кенәсн болв чигн да-
вүгьар медлг бәснн. Болв
Ленин талдан узгнн чигн
медлжәсн—кемрджән тер ца-
гт бәсн әрвджд уга мөнәгиг
сургьуль-медлар делгрүлгьнд
бәд, промышленность уудәджд
гаргьхд мөнәг эс олджд авх-
лә, орн-нутг күчн-чидл тату,
харсг уга үлдәд, хортн энүг
хәәрлг угагьр хамхлжд та-
рах бәснн.

Олі-әмтнә эдл-ахун бслтин тү-
рун зура болгч—Арсәсг элек-
трификац келгнә зуран гол
ул—Ленинә күпкәл тоолвр
тәвдгсн бәснн. Тер зураг-ар
болхла—күнд индустрин негиг
йилгьч халхс—металлург, тү-
ләнә, энергетическ болн хи-
мическ промышленность, ма-
ши тосхлгн болн көлгн тү-
рүн болджд делгрүлгьн тема-
глдснн. Ленинә эн тоолврмуд
цаарандь мана тавад джил-
мудин зурацин гол ули болджд
тохрад, күнд индустриг ной-
лүлүд делгрүлж мана партин
гол зурацин йилгьджд заагдәд,
мана орн-нутгин экономик ке-
втан коммунизмин хаалгьар
делгрүлгьнә гол зурацин йил-
гьджд зааджд өгснн, зааджд бә
чигн бәәнә.

Алдр Ленин тәвсн туудлгч
тәриг Коммунистическ парть
чикәр медлжд, күцәмдждгьәр
хагьлв. Мана парть Центральн
Комитет толгьтагьан Төрс-
кнәнн хувин туст, социализ-
мин хувин туст бий деерн
бәджд даалгьвирг гүн кевәр ме-
длжд, орн-нутгиг индустриализ-
зацур залжд, селәнә эдл-ахуг
коллективизацур залжд, Лени-
нә заасн гол хаалгьас хаджил
уга, гүдждрмг кевәр йовджд,
социализмин хортлгд, олі зүсн
оппортунистрт болн ревизио-
нистрт нег мөслгч сбрүд цөк-
лгь бгч йовв. Ленияск поли-
тик мана орн-нутгин көдлмшч
классин болн крестьянствин
сә хәәлгьнәд, Октябрьск ре-
волюцин дилврмудинг харс-
гьнлә, социализм тосхлгьнә,
коммунизмин дилврин төлә
таалинә учралгьнә сә хәәлгь-
нә мел кевтан ирлжәлә.
Цуг орн-нутгудин револю-
ционн көдлмшч классин сә
хәәлгьнәд ленинск политик
ирлжәлә, юнәгәд гихлә, со-
циалистическ түрүн орн-нутг
дәәлжд авсн бәәрән геесн бол-
хла, нарт делкән көдлмшч
джисн кевтан хооран авч
шивгдхнә влгд уга бәснн, тер
цагт цуг орн-нутгудар дая-
рчирин нойлгьн батрад, ули
удад бәснн.

Советск Союзд социализм
диллгьн, цуг революционн
пролетариат эврәнн джиргь-
линнә сә хәәлгьнә болн зө-
винн төлә ноолдхд бәәр-сүр-
ринн улм батлад, төвкнүн бә-
лгьнә, демократин болн социа-
лизмин идея диллхд итклиг
батрулв.

Мана орн-нутгин көдлмшч
класс түрүн болджд социали-
стическ революц кегәд, со-
циализмин дилврин төлә ноол-
данд бөдән идеяностән гар-
гьд, цуг нарт делкәд сулах-
врин төлә кегч джиснә тол-
гьалгьчн болн түшгн болгч
Советск Союзин нилчиг болн
даалгьвирг гүнар медлжәхән
үзүлв.

Урмуд, тууджин хаалгьиг
мөрдәд, давсн тоотан санхд
манд йирдән ода күнд биш.
Болв социализм тосхлгьнә
тәриг мана парть болн советск
олн-әмтн ямаран күнд бәд-
лд, ямаран әвртә кевәр бәс-
сн чидләрн чирмәжд күцәсиг
мартал керг уга.

Хорн тавн джил даву урд
Советск Союз ганцн соци-
алистическ государств билә,
капиталистическ орн-нутгудин
бүслврт бәәлә. Нам импери-
алистическ орн-нутгуд мана
өмнәс зертә-зевтә ноолда ил-
әр эс кеджәсн цаган чигн,
тедн Советск орн-нутгидань
гин саглүлч бәәлдә бәрәд
бәәхәв. Социализмин өмнәс
кегч ноолдандан капиталисти-
ческ бүслврин хорлгта чидл-
мүд ямаран чигн аргьг бур-
шалго олджд; Советск йосна
өмнәс заговор бурдәд, Ленинн
гегадгьдәд дорагьар алхар
сөлд, Советсин республикүр
кегс дажд даянә поход кев.

Интервенцир күучгәд, Со-
ветск орн-нутгин газрас авч
шивгдснә хөбн, контрреволюц
хамх цөкдгснә хөбн, көдл-
мшч классин хортд, социализ-
мин хортд, нарт делкән түрүн
болгч социалистическ госу-
дарствин өмнәс, ноолдагьан
зогсалго, энүг уга кех игән
хайлго бәәхәв. Капиталисти-
ческ кегс орн-нутгуд Советск
кегс государствин государствд
тоолшгогьар селәд бәәв, Со-
ветск Союзин государствд то-
олсннә зармсн болхла, энүнә
дә гүәлгәнә болн диплома-
тическ залгьдәгьан уурулад
бәәхәв. Әмтин ик капитали-
стическ орн-нутг—Америкн
Соелнинн Штатс—16 джилн
туршарт Советск Союзинг
государствд тоолл уга бәәв.

Империалистическ әмтин
деерич зершгүлнә антисоветск
блөкс хамцулад, ось" гиджд
бурдәджд гаргьдәд, даяч пактс
келдәд бәәхәв. Хортд ондын
нд бийән мелүлхәдг билә,
тедн маниг бийән дангын
дәәч беләр бәрүләд бәәв.
Кемрджән күцә сагар эс бәәх-
лә, кемрджән социализмин
дилврмудинг харсхин төлә
бидн күчтә гидг зертә-зевтә
чидл токтаджд эс авхлә, кем-
рджән контрреволюциг дарх ор-
ганс эс бурдәдхлә, күчтә гид-
г индустр тосхджд, орн-нут-
гин харслта энүгәр түшг
кеджд, хортнд сбрүгц цөклг
өгхин төлә бдгә цагин селәмәр
эс агсхлә—кемрджән эн тоо-
тг эс күцәхлә—государств
хуурад, империалистическ орн-
нутгудт нимчүлжд күучгдн
хинь—болджд йовх уршгудн.

йовдлмуд оньлинд тоолврт
орулжд сан ад бәәв.

Коммунистическ партин гар-
дврт революционн дәәлдә
келгьнд батрджд болврсн ма-
на олі-әмтн, эврәнн туудж-
лгч алдр даалгьвиран сәәнәр
медлжәв. Күч-көлснн үлгүрлжд
болшго героизм гаргьдәд, эн
ахр болзгин дунд кү-
чтә гидг социалистическ ин-
дустр бурдәдгәд, орн-нутгин
олн-әмтнә эдл-ахуг кевтнн
шинәс техническәр ягсв. Ма-
на индустрин түрүнкнн
ягьлжд тосхдгсн, ямаран ик
өргмдждгьәр советск улс
күнд түрмшг, дутгиг тесджд
даагьдәд, тавад джилмүдин
тосхлтур оджд, әвртә агьу-
ик предприятис тосхад, хурдар
ласджд авчасиг, шин техник
медлжд авад, Төрскнннн күчн-
чидлиг батрулхд эврәнн де-
мн орулджасиг медлгьн сә-
нәр медлжәв. Кесг мингьн
улс дуулдан йовджд субботник,
эс гиджд воскресник келгьнүр
ирәд, шин заводмуд тосхлгнн
тер джилмүдт энгнн йовдл
болджд гард бәснн.

Советск улс революционн
болн гражданск даянә бдрмүд
дәәлдәдждәсн метәрн өргм-
дждгьәр, би тосхлтин фронтд
чигн бас тингджд көдлжд,
социализмин керг-төрт чидлән
пүтгн бгчәв. Мана орн-нут-
гин олі-әмтст талдан аргь уга
бәсннн тедн сәәнәр медлжә-
лә: эс гиджд бүсән татджд бүсл-
кәд, бийннн керглгьнә әм-
тин багь кемджән күртл ха-
сәд, гүдждрттә көдлмшәрн
Төрскнннн күчн-чидлиг болн
зөбриг делжд, эс гиджд хортнд
нимчүлжд күучгәд, эврәнн
орн-нутган дакнас даянә аюлд
орулад, күч-көлсчирн капита-
листрин болн помещикүдин
мухлад зовджд түрлгьнд орх
зөвтә бәснн.

Советск олі-әмтн эврәнн
төрскннн Коммунистическ пар-
тин эн-зах угагьар иткджд,
ардасн дахджд йовджд, энүнә
күпкәл политикиг өргмдждәд
кевәр дөнәнджәв. Зуугьдәд
джилмүдин экономическ ард
хортлгиг ахр болзгин дунд уга
кеджд уурулад, мана олі-әмтс
эврәнн орн-нутган күчтә гидг
индустриальн-колхозн орн-нут-
г хүврәгьдәд, юмнд аврдшго
социализмин шивәд тохрав,
эньн тегад, фашистск булагьа-
чрин дәврлгьнә өмнәс ноол-
данд дилвр бәрлгьнә негиг
йилгьч аргьнә болджд гарв.

Төрскән харсгч Алдр дәәнә
догшин шүүвирг тесджд даагьдәд,
советск олі-әмтн эврәннн со-
циалистическ дилврмүдән ха-
рәджд авад, гитлеровск фашиз-
м болн японск империализ-
мг динлжд нарт делкән туу-
дждлч дилвр бәрәд, эн дил-
врнн тегад цуг күмн-әмтиг фа-
шистск мухлалгьнә аәмшгәс
харсджд авад, Европин болн
Азин орн-нутгудин кесг зун
сә күч-көлсчирин өмнә соци-
ализмин хаалгь секджд бгв.

Германск фашизм болн японск
империализм күучгдснә
хөбн, гитлеровск булагьачн-
риг дөнәнджәсн зәрм государ-
ствсин реакционн правитель-
ствс хольтврн хөбн, эн орн-нут-
гудин эгл олі-әмтнә ноолдана
ашд Европд болн Азид олі-
әмтнә демократическ государ-
ствс бурдәдгәд, тедн эврәнн
эдл-ахугьан социалистическ ул

деер тосхджд бәәхәв. Соци-
алистическ тосхлтин төрмүдинг
дилврлгьтгьәр хагьлхин төлә,
эврәнн дилврмүдән харсхин
төлә, империалистическ госу-
дарствсин өмнәс сәәнәр сөр-
лцхин эрдк социалистическ
орн-нутгуд эврәннн күчән нил-
лүлхәв.

Мана өмнәс деермч дәврлгь
кехәр селдгьән империалистр
уурулад угаг бидн ода чигн
мартх зөв угавдн. Тер уууар
бидн эврәннн экономикнннн
түнә ул болгч—күнд индустри
цаарандь чигн делгрүләд, со-
циализмин орн-нутгудар аргь-
лгь кесн цаган, хортн загдл
уга гаршгогьан медлг болж-гар,
кемрджән тедн-тигн үлүлдр
зөрджд кесн цаган, намшрулгч
цөклг авад, күучүлгдгд болд-
гар мана харслтиг бәрджәх
зөвтәвдн.

Ода социализмин чидлнн
кемджәлжд болшгогьар бсәд,
бдр ирвәс улм ургьджд йовх
цагт Советск Союз, олі-әмтнә
Китд болн социалистическ на-
адк орн-нутгуд нарт делкән ни-
негн социалистическ лагерь
бурдәдгәд, күчтә баатр мет
чидлән хураджд цагт, капита-
лизмлә ноолдана эркн хал-
гьсин негнә—социализмин
орн-нутгудин экономикиг ца-
рандн делгрүлгьн мөн. Эн
материальн көрнә бурдәд, өр
көрнәгәр түшг кеджд, көдлмшч
класс, марксизм-ленинзмин
заасн хаалгьар уралан зөрм-
гәр йовджд чадхми.

Социализмин өшәтнр, ма-
ниг, коммунистриг, ховлад
социализмин цаарандк делгр-
тин төриг даянә хаалгьар ха-
гьлхар селджәнә гих бәәдлтә-
гьәр келхәнә. Кемрджән ур-
дв Советск Союз ганцн со-
циалистическ государств бәсн
цаган, әвртә түрмшгд бәсн
бийнә, социализмин эн дилвр
теткджд чадсн бәсн болхла,
ода миллиард шаху өмтнә со-
циалистическ кесг орн-нутг
бәәх цагт, социализмин хурдн
бслтин аргьнә кесг холван ик-
дв. Олдә цагин бәәлд, нарт
делкән социалистическ лаге-
рин орн-нутгуд күчтә гидг про-
мышленность, наукин, техни-
кин болн культурин кемджән
бөдән, олі-әмтсн бат ни-негн.
Эн тоот цугьар империалисти-
рт сана-серл орулад, теднә де-
ермч зүтклтд боомтт болад бә-
нә.

Көдлмш капитал хойрин,
социализм капитализм хойрин
хоорндк ноолдана ода мана
бәәх девснәд—эднә хоорндк
чидлин кирцәнә—ни зерг-
тгн бәәлгьнә халхд, төвкнүн
дөрләд келгьнә халхд йилгьр-
джәнә. Эн дөрләднә йовулд,
ямаран строй производителн
чидлиг сәәнәр делгрүлжд, күч-
көлснә производителностиг
бөдлүлжд чадхн, ямаран стр-
ой олі-әмтнә материальн болн
ухан-седкинн керглгьг сә-
нәр ханьгьалгь теткджд чадхн
йилгьджджәнә.

Советск государствд 40 джи-
лд бәәснәс хөрхн гар джилдн
бидн төвкнүн тосхлгт кеджд ча-
двдн, наадк джилмүдтнә советск
олн-әмтн, империалистр
манд күчәр харгьулсн дәәл-
дәс кех зөвтә болв, эс гиджд
тер дәәлдәснн ашд әврәд
эдл-ахугьан хәрү бөсхджд бүт-
ткх зөвтә болв. Советск орн-ну-
(Цаарандкнь 3-ч халхд).

УР Н. С. ХРУЩЕВИН ДОКЛАДИН ЦААРАНДКНЬ

(Цаарандкн. Экацнь 1—2-ч хаакст).

тг даана джилмүдт чигн, эвдэрн эдл-ахуган бүтхэд босх-лгына джилмүдт чигн, кесг түрмшг үзсн болв чигн, мана олт-амтн социалистическ тосхлд авртг иж динлврмүд бәрв, эн динлврмүдәрн бахтдж чад зөвн.

Советск орн-нутгин джиргын шин джил болгын энүнә экономикн делгрлгиг улм шин, бөдән девснәд өргәд йовна. Мана олт-амтнә эдл-ахун делгрлгиг туск то энүг сәәнәр үзүлдж медүлнә.

Одгә цагт Советск Союз про-

мышленн продуцк гаргьлгьарн капиталистическ ик делгрлтгә орн-нутгудиг цугтгн ик ард үлгүгәд, зүлг Америкин Соединени Штатас үлдж йовна. Эн хоорид тасрлгиг мана орн-нутг зогелго хасад йовна, юнъгад гихлә, промышленн производствин бслтин кемджан мана орн-нутгт, США-д дорхн кесг холван бөдән.

Эн туст сүл дөрвн джилд, талданар келхд, 1953 джилд авн 1957 джил күртг — цагин эргд — СССР-т болн США-д эркн чинртә зүсн промышленн продуцк гаргьлгьарн джилә дундин бслтин кемджән болн ут-тонь соньн:

	Джилн дундин бслтин йовуд процентәр		Джилн дундин бслтн	
	СССР	США	СССР	США
Төмр руда	9,0	3,2	6,1 сай тонн	3,0 сай тонн
Цө	7,8	1,1	2,4	0,8
Болд	7,6	0,2	3,2	0,3
Нүүрс (чолун нүүрс-свә тоогьар)	9,7	1,3	30,6	5,7
Цемент	16,0	2,7	3,2	1,2
Шеемг эд	7,8	3,1	18,4 сай м.	9,8 сай м.
Буагьар госн	7,3	4,3	19,3	23,1 сай пар
Электрэнерг (электростанцин бийсинн гару угагьар)	11,6	8,6	17,4 мард. кв.ч	50,4 мард. кв.ч
Нефть	16,8	2,7	11,4 сай тонн	8,8 сай тонн
Триода газ	28,2	6,1	2,9 мард. кв.м.	15,9 мард. кв.м.

Советск Союз бслтин йову-орн чигн, тер мет төмрин руда, нүүрс, нефть, цө, болд, цемент, шеемг эд кедж гаргьлгьарн чигн США-с өмн йовхн эн тоогас медгдлжәнә. Электрэнерг гаргьлгьар, газ гаргьлгьар болн гос кедж гаргьлгьарн бидн США-г зүлг йову-адарн күцдг давлн, эн продуцкн бслтәр ода деерән теднәс тату йовнавдн.

Мана экономикн зуран кемджәгьар болн түргн делгрлтәр тетгч эдл-ахун социалистическ систем үлүн, йову-адарн үлү боллгын СССР промышленн гаргьлгьарн кемджәгьарн США-г улд уга күцдг давх чик иткмднжн болджана.

Социалистическ экономик даньгин бслтин хаалгьар, капиталистическ экономикд ондин харгыз доршган унлгь болн кризис медл уга йовдж йовна. Сүл цагт капитализмин эркн орн-нутгт — Америкин Соединени Штатаст залгч амтсин санагьар болхла, экономикн омшгачг даана гарун кемджән берк ик болв чигн, производств икәр доршган унджана, тер доршган унлгьан даана хөбтг цагин доршган унлгьанс цугтагьасн ода даву болдж гарчана.

Советск Союзд, эн джилн негдгч кварталд промышленн производствин кемджән 1957 джилн ирлцгьгү цагинәс 11 процент бөдән болв. Америкин Соединени Штатаст американск йосдин соньсхсн статистикн тоогьар болхла, промышленн производствин кемджән 1958 джилн негдгч кварталд, йлн джилн негдгч кварталдн кемджәнәс 11 процент дора болв. Терүнләрн тегәд күнд промышленностин эркн халхсарн производств нег үлү икәр доршган неф. Улгүрн, эн цагин эргдг нег 12 процент, нүүрс гаргьлгьар — 21 процент, болд хәәлгьар — 40 процент хасгдв. Уданд эдлгдг эд-тавр гаргьлгьар 20 процент, автомобиль кедж

гаргьлгьар болхла 26 процент хасгдлж.

США-д производств хасгдлгьарн көдлмш эс олдлгьгн цаарандкн икдүлджәнә. Американск статистикн нам багьрулдж зәнгьлсн тоогьар эн джилн негдгч кварталд күцдлән көдлмш уга улсин тонь 5 сай 200 миньгн болв, энн даана хөбтг джилмүдт көдлмш уга бәәсн улсин тоогинн хамгин бөдән кемджән боллдж гарчана. США-н профсоюзмудин тоогьар болхла, күцдлән көдлмш уга улсин тонь 6 сай үлү күн болна. Болв күцдлән көдлхәдго кесг сай улс эн тоод оруулдлжәс. Делгү көдлмш уга бәәлгьар ода Америкин Соединени Штатастин көдлмшчирт бас ода ик социалн аюлн болджана. Джалвин көрнхн зөвәр хасгдсн болн элгдгдг эд-таврнн үнн цаарандан бөдлсн учрар, көдлмшч классин бәәх бәәлд бас муурчана.

Экономическ шин кризисин дәрвлгнә тускар нам баячудин экономистрин бийсн чигн дару-дарун келцхәдг болв. США-н одгә цагин экономическ бәәлдин тускар цәәлгьд келхләрн, американск банкнрмүдин болн биржин маклрмүдин «Бэрронс» гндг журнал индж бичджәнә: «Улм-улмар икдлжәс темдгүд, США-д 1958 джил нег ик йәмшгин өмн, нам циклическ доршган унлгьн эс гндж экономическ кризисин өмн зогсджах мет бәәдләр зогсджани үзүлджәнә. Кемдржән тер тин болхла, юмиг эврәнн нерәрн келх цагн ирв гндг эн болджана».

Американск профсоюзмудин лидер Джордж Мини апрелн 15-д босдг келсн үгдән гнджг герчлв: «Экономическ үлүдлврнн цуг эркн үзмджсн цаарандан доршган ундж йовхиг заагьа бәәнә. Экономическ сенд нег чигн нарна герл уга». Промышленн производствин хасгдлгьн, көдл-

мш эс олдлгьн икдлгьнә туск статистическ то, тер мет баячудин экономистрин медж олар келлгьн, негд бдгә цагин капитализм цешгратин цагин эргдг бәәнә, тегәд кризисәс ондын хагьцв гнн худлгг буршуджж медүлджәнә. Экономическ сбрүд производствин анархий — капитализмин эдгшго бичн болдгиг факте лавлдж келджәнә.

Мана орн-нутгт, тер мет наадж социалистическ цуг орн-нутгудар производствин анархий уга: күнд индустрий көтлврч нилчтә олн - амтнә эдл-ахун цуг халхсин таслвр уга тештән делгрлгиг социалистическ систем тетгнә.

Социалистическ промышленностин, түрүн болж күнд индустрин худн бсдг селәнә эдл-ахуг техникәр агсх болн социалистическәр хуврулх цуг эв-аргь учрав. Сүл джилмүдин эргдг күцәгдсн көдлмшин ашд орн-нутгин колхозмуд болн совхозмуд газр эдлгьлгьар болн мал бөклгьнә эдл-уш гаргьлгьар зөвәр икдүлдәд, шин кемджән бөдлцхәв. Селәнә эдл-ахун зарм эдл-уш гаргьлгьарн Советск Союз, Америкин Соединени Штатастин селәнә эдл-ахун эдл-уш гаргьлгьарн кемджән бөрдлж йовна, зарм эдл-ушарн нам давлж одв. Улгүрн, үс саадж авлгьн Советск Союзд 1957 джил США-д саадж авлг үснә 95 шаху процентн, малин тос гаргьдг авлгьн США-д дорхн невчк ик билә. США-д дорхн Советск Союз цагьан гуирин бууда гаргьлгьарн хойр үлү, шикрин свекл гаргьлгьарн дүнхнд гурвн холван, ноос гаргьлгьарн — хойр дундур холван даву.

Мана орн-нутгт селәнә эдл-ахун талдан чигн кесг эркн чинртә эдл-уш гаргьлгьар икдүлгьәр бас ик күддте бәргдв, болв США-г күцдг давхин эрkd ода чигн багь биш көдлмш кех кергтә. Көвн гаргьлгьн СССР-т революцин өмкн цагинәр болхла зурьган холван икдв. Кемдржән революцас урд мана орн-нутгт США-д дорхн 14 холван багьгар көвн гаргьдг бәәсн болхла, 1957 джилд көвн гаргьлгьн СССР-т, США-д гаргьдг көвнхнн цуг кемджән гурвна кергәд хойр хув шахун болсн. Терүнләрн хамдан, көвнхнн ургьц СССР-т, США-д болн нарт делкән цуг орн-нутгудин гаргьдг авдг көвнхгәс зөвәр бөдән.

Колхозн тосхлгнн цаарандк делгрлгн болн машинн-тракторн станцин бурдәмдж оньгдаруулхн тускар гаргьсн КПСС-н ЦК-н февральск Пленумин болн СССР-н Дед Советин сессийн шиндврмүд орн-нутгт селәнә эдл-ахун производствин шин бөдллт теткхд магьдлад керг уга. Амн болгьна тоод мах, үс болн тос гаргьлгьар Америкин Соединени Штатаст бөрхн джилмүдин эргдг күцхнн төлдә нүр колхозмудин болн совхозмудин седвәрәр өргәр делгрүлон джисән зөвәр ик ашан үзүлчкв, эн төвкнүн дөрлдән мана динлврәр төгсхн лавта.

Хот-хол элвдүлхнн төлдә, тер мет олт-амтнә эдлврнн өлг-

эд кемн төлдәд натуральн сырье промышленностьд орулдж бгдгьән джил болгын зөвәр икдүлж чад цуг аргь селәнә эдл-ахуг бәәнә. Эн аргьн күцәхнн эрkd зуг бдр болгынн шуналта көдлмш кергтә.

Партин XX-ч хургин болн терүнә хөбн орн-нутгин олт-амтнә эдл-ахун болн күч-көлсчирин бәәдл-джиргьл цаарандкн яруулхнн төлдә гаргьсн шиндврмүд күцәлгьг цуцлдж таслхар седсн Маленковин, Кагановичин, Молотовин болн теднлә негдсн Шениловин антипартийн багин өмнәс күүлгч хәрү бсн парть болн терүнә Центральн Комитет ямаран ик чик бәәснә тускар промышленностин болн селәнә эдл-ахун делгрлтд сүл джилмүдт бәрсн күцдгт дегд сәәнәр келджәнә.

Советск олт-амтн, Коммунистическ партин гардврт Ленинск политик ардн ордж зүткжг күцәснә ашд, социалистическ экономикн делгрлтд тууджлгч динлврмүд бәрәд, мана орн-нутгиг нарт делкән күчтә индустриальн орн-нутгт хуврулснә тускар Советск Союзд промышленн болн селәнә эдл-ахун производствин бслтин туск то келджәнә.

Капитализмин мөнгг авч көдлхәдг агентс эврәнн хувән капиталла залгьсн баячудин худлгдсн журналистнр, литератормуд, философмуд болн экономистнр, политик медлг уга улсиг коммунизмәр йәлгьхәр седцхәнә.

Социализм болн коммунизм гнсн юмб? Эн, күг күүг даджрдго, производствин цуг средств олна медлд бәәгьдәд, тер олна сә хәәлгьнд болн терүнә бәәдл-джиргьл яруулхнн төлдәд олзлгдгт йилгьлтә общественин строй болджана. Кемдржән терүнәс амрар келхлә, социализм болн коммунизм гнсн — күч-көлсчир капитализмин бәәдлд бәәснд дорхн сәәнәр бәәдл джиргьлгьар болджана. Социалистическ обществ хамгин демократическ бәәдл, амтн эврәнн күч-көлсчлә ирлцнхгьүгьәр зөбрән олзлд бәәдлд токтсн. Коммунизмн цагт: чадмгарн көдлдә, олна токтасн зөбриг керглгьарн олзлцхәдг йосн күцәдлән гндж Маркс, Энгельс болн Ленин келсн. Күүнд нань юн сән юмн кергтә! Марксизм-ленинизмг дасдг медж авад уга кесг улс коммунизмн төлә босдж ноолдхала. Тедн сән джиргьлнн төлә зүткцхәнә. Октябрьск революцин бөрмүдлә Ленин инджг келлә: фабриксн — көдлмшчирт, газриг — крестьян улст, төвкнүн бәәлгь — олт-амтнд өгхмсн. Коммунистрин эн дудлгьсиг цуг күч-көлсчир медцхәв, юнъгад гихлә, эн теднә уха-седкллә харгьла. Тер учрар нам сургьлгь-эрдм уга көдлмшчирин, сургьлгь-эрдм уга крестьян улсин бийсн сән джиргьлнн төлә тедниг ноолдлдж йовхнн медәд мана партиг, Ленинн дахцхасн. Эврәнн күчлгьлгьан негдүлхлә динлвр бәрдж болхнн теди үзүлхлә. Тедн Ленинн иткәд, большевикүдин партиг иткәд, тегәд тедниг дөвнцхәлә. Эврәнн сулдхван, эврәнн дин-

лврән харсдж ноолдәд теди контрреволюциг күүчлә, интентервентирг хәрү цокад, эврәнн пролетарск государствин тустан бәәлгь харсдж авцхала, социалистическ Төрскән батлхнн эрkd эдлвр-уушан хасцхала.

Социализмин үлүн ода теоретическ медүлгисн леерән, нам практическ бәәдл-джиргьләр иткулгдв. Социализмин туск теоретическ положенин иринә авган цөбкн улст, нам революционн көдлмшч классин улсас зуг нур йовгч хувдн медгдлг бәәсн. Бәәдл-джиргьлнн социализмин төлә ноолдлгьнур авч ирдг күч-көлсч өргн олт-амтн обществ оньгдаруулгьна кергиг хагьлх зөвтәлм. Тегәд ноолданд олт-амтн орлцхла. Тедндт хәәлгьар, коммунистическ обществ тосхлгьна хәәлгьар йовдж йовх эн агь-ик джисәг зогсдг чалк чидл гилж уга, бйәх чигн зөв уга. Шин джиргьл тосхдях олт-амтнә делдгч алар чидлг Советск Союз үзүлджәнә. Энүг социализмин орн-нутгуд — Кигд, Польш, Чехословак болн нань чигн орн-нутгуд тодрхагьар үзүлджәцхәнә.

Социализмин орн-нутгудар болн капитализмин орн-нутгудар промышленн производствин бслтин үзүлгч статистическ то ним:

Джилмүд	Социалист. орн-нутгуд	Капитал. орн-нутгуд
1937	100 процент	100 процент
1950	365	141
1955	706	189
1957	867	202

1957 джилд социалистическ орн-нутгуд промышленн производствин, терүнә газрин агулд 1937 джилд бәәсн производствин кемджәнәд дүнх-цүлхлә, дөрвн дундур холван икдүлж. Кемдржән хбрн дилд хооран СССР ганцн социалистическ орн-нутг бәәсиг тоолхла, социалистическ системин промышленн производствин кемджән тер цагин эргдг 9 холван шаху бсв, тер цагин эргдг капиталистическ системин промышленность зуг хойр холван бсв.

Социализмин бшәтнр маниг дөблдә, эдлврнн өлг-эд гаргьлгьнд болн амтнә бәәдл яруулгьдг Советск Союз оныган багьар бгнә гндж хәәкряхәдг билә. Баячудин политическ үлүдәчир маниг шалгьцхәдг билә. Капиталистическ бәәдл-джиргьлнн сәәхнн маклгьар болн социализмин тускар худ-хов тархалгьар специализц авцхасн империалистринн собвнхгүд аь сансар маниг муутхад йовла. Бйсан көдлмшч классин харсачирт, терүнә вождәд тоолцхәдг олт-эфсн ренегатмуд, ревизионистнр болн реформистнр Советск Союзур, терүнә политикур хорсн дәрврлгьс кецхәдг билә. Күч-көлсиг капиталнн дадрлгьарнн бәәдл теди гаргьцхана, ундсәрн болхла капитализмин агентнр болджана.

(Цаарандкн бәрлгьхн).